

BACHS KOFFIECANTATE ALS EIGENTIJDSE VIDEOCLIP

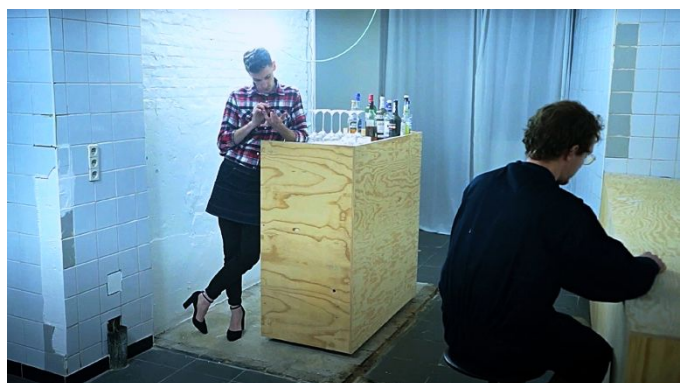
De Europese koffiecultuur kwam aan het einde van de 17de eeuw langzaam maar zeker op gang. In het jaar dat de componist Johann Sebastian Bach geboren werd, in 1685, opende in Wenen het eerste officiële koffiehuis. Ook in Duitsland werd het donkerbruine goedje al snel duchtig geconsumeerd. Leipzig, de stad waar Bach als Thomascantor het laatste en belangrijkste deel van zijn leven doorbracht, kreeg in 1694 haar eerste koffiehuis, het eerste in een hele reeks van etablissementen die de daaropvolgende jaren het stadsleven kleurden.

Koffie – overgewaaid uit het Ottomaanse Rijk – was een exotisch drankje dat naar verluidt de geslachtsdrift stimuleerde en als half verboden zonde goed in de smaak viel van jonge vrouwen. Piëtistische predikanten vonden koffie even verwerpelijk als musiceren in de kerk. Dat de koffiehuisen dag op dag vol zaten, konden ze echter niet verhinderen. Waar de man zijn zorgen in de wijn verdrinkt, daar vindt de vrouw haar tijdverdrijf in het koffieslurpen, zo staat te lezen in een toenmalige bestseller met als titel *Von dem Missbrauch heißer und hitziger Speisen und Getränke (Over het misbruik van hete en hitsige spijzen en dranken)*.

Johann Sebastian Bach kwam veelvuldig met de koffiehuiscultuur in aanraking doordat hij als dirigent van het studentenorkest Collegium Musicum – een van zijn randactiviteiten – tussen 1729 en 1737 eenmaal per week een concert dirigeerde in Café Zimmermann te Leipzig. Op het programma stond meestal een mix van instrumentale muziek, bekende opera-aria's en wereldlijke cantates. Dergelijke caféconcerten waren een voorloper van de laat-18de-eeuwse openbare concerten.

Een satire op het door de piëtisten gelaakte overmatige koffiedrinken kon in deze context niet uitblijven. Bach ging in 1732 aan de slag met een tekst van Christian Friedrich Henrici (pseudoniem: Picander) die hem al eerder teksten aanleverde voor enkele van zijn kerkelijke cantates en zelfs de Matthäus-Passion. Eerst trekt – in de drukke koffiehuisatmosfeer – een verteller de aandacht met de woorden “Schweigt stille, plaudert nicht” (“Zwijg nu, stop met praten”). Vervolgens treedt vader Schlendrian op, klagend dat zijn dochter Liesje veel te veel koffiedrinkt. Wanneer deze ten tonele verschijnt met haar aria “Ei! Wie schmeckt der Coffee süße!” (“O, wat smaakt die koffie heerlijk!”) is het echter duidelijk dat Bachs sympathie niet bij de mopperende vader, maar wel bij de opstandige dochter ligt. Herr Schlendrian dreigt ermee dat Liesje niet mag trouwen als ze

haar koffieverlaving niet beteugelt en bij de tektschrijver Picander stopt het verhaal hier – in die versie werd de Koffiecantate ook al door twee andere componisten op muziek gezet.

Bach voegt in zijn versie echter een extra recitatief toe waarin de verteller nogmaals het woord krijgt. Hij vertelt dat Liesje “het recht om koffie te drinken waar en wanneer ze maar wil” in het huwelijkscontract wil laten opnemen. Bach sluit zijn Koffiecantate daarna af met een ongewoon trio waarin de verteller, vader Schlendrian en Liesje zich herinneren dat moeder en grootmoeder ook al koffieverlafd waren. Liesje treft dus geen schuld ...

Het werk dat Bach in 1732 voor het eerste in Café Zimmermann dirigeerde, bezat met andere woorden heel wat subversief potentieel: niet alleen onttrekt de opstandige Liesje zich succesvol aan het vaderlijke gezag, ook wordt dit alles verteld in een taal die ontwikkeld werd voor de christelijke eredienst. Koffie neemt de plaats in van het lichaam en het bloed van Christus, wordt met vuur aanbeden en met nog meer passie geconsumeerd.

De videobeelden die OPERAWERF113 creëerde, brengen een ode aan de oorspronkelijke sub-

versiviteit van Bachs Koffiecantate. De slechtgehumeurde vader en de niet op haar mond gevallen Liesje worden van hun barokkostuums ontdaan en vinden zichzelf terug in het heden. Herr Schlendrian, een in de Vlaamse klei wroetende boer, vraagt zich af wat zijn dochter Liesje in de grootstad uitspookt. Studeert ze wel echt aan de universiteit of verbrast ze het zuurverdiende geld van haar vader in dure koffiezaken? Wanneer hij besluit de proef op de som te nemen, wordt zijn ergste nachtmerrie werkelijkheid.

Een obscure bar is het decor voor Liesjes onstilbare verlangen naar het zwarte goud. Schlendrian vlucht op zijn beurt ontzet in de drank en uit stoere taal. Zijn woorden vinden echter geen weerklank en op de achtergrond ontwikkelt zich een romance tussen de koffieslurpende dochter en een cross-dressed barista. In een roodverlichte kelder laten religieuze elementen, Liesjes ontlukende seksualiteit en een roodgelakte hand Schlendrians patriarchale wereldbeeld definitief in elkaar storten.

Dagen, weken, maanden, misschien zelfs jaren verstrijken. Op een dag staat de vader terug aan de deur van het barista-koppel. Het serveren van de zondagse taart heeft iets macabers en Schlendrian weet met zijn houding geen blijf. Laat hij zich uiteindelijk toch tot een tas koffie verleiden?